

„Nápor distančního vzdělávání zejména menších dětí je dlouhodobý a tíživý. A dopadá více na ženy,“

Každý pátý rodič má příznaky

Vzdělávací zátěž se od jara přenesla zase více na školy, ale nápor distančního vzdělávání, zejména menších dětí, na rodiče je dlouhodobě veliký a tíživý. Úzkosti, deprese, ale i konflikty v rodinách jsou mnohem častější než dřív, říká ekonom Václav Korbel ze společnosti PAQ research, spoluautor výzkumu zaměřeného na rodiče školních dětí. Většina z nich chce otevřít školy i přes velké denní přírůstky nakažených.

Kolik rodičů jste oslovili?

Na jaře odpovědělo 750 rodičů, na podzim přes pět stovek. Většina z rodičů, kteří odpovídali na jaře, odpověděla i na podzim, takže srovnání je poměrně věrohodné. Není to tak, že by v září nebo v listopadu odpovídali třeba jen naštvaní rodiče. Jde o reprezentativní výzkum, podle standardizovaných parametrů jsou zastoupena obě pohlaví, věkové skupiny i regiony.

Co vás jako behaviorálního ekonoma nejvíce zaujalo? Nebo i překvapilo?

Spíš potvrdilo domněnky, které se šíří prostorem, věci, které tušíme, pochyťujeme od známých nebo ze sociálních sítí, ale nebyla pro ně dosud opora v datech. Určitě mě potěšilo, že výuka se – alespoň ve vnímání rodičů – zlepšila, že školy zareagovaly. V našem výzkumu je změna od jara do podzimu velmi patrná.

My nedokážeme říct, jak byla kvalitní, jen to, jak ji vnímají rodiče. Přibýlo ale online hodin, více škol využívá další možnosti online výuky, online materiálů, učitelé se vzájemně inspirují, i zadávání je oproti časťo chaotickému přístupu na jaře jednodušší. Na prvním stupni se zátěž přenesla víc z rodičů na školy, což je asi nejdůležitější posun. Všichni na jaře cítili, jak extrémní nápor to zejména na rodiče menších dětí je.

Jako „zasazený“ rodič loni druháka, letos třetáka potvrzuji i ze své zkušenosti výrazné zlepšení oproti jaru. Ale z vašeho výzkumu ční na první pohled jedno číslo: nárůst pocitů úzkosti a středně těžké deprese mezi rodiči. Zhruba z osmi procent v době před epidemií až na 27 procent loni na jaře i na podzim.

Ano, to je špatná zpráva. Nápor na domácnosti, na rodiče je dlouhodobě veliký a tíživý. Úzkosti, deprese, ale i konflikty v rodinách jsou mnohem častější než dřív. Nám vychází, že se středně těžkou depresí nebo úzkostmi se potýká asi čtvrtina rodičů, což je víc, než vyšlo v jiných šetřeních, kde používali podobné nástroje a vychází to kolem 15 procent.

Řekl bych, že skutečnost bude někde mezi. Pětina rodičů s příznaky středně těžké deprese je ale pořád dvoj- až trojnásobek toho co před pandemií.

Zřetelný je i nárůst konfliktů, zejména v domácnostech, kde jsou děti na prvním stupni. Ten tlak je velký a vytváří konfliktní situace. Není, kde si oddechnout, když děti nechodí do školy ani do družiny nebo do kroužků a není možné využít ani jiné komerční volnočasové aktivity.

Je rozdíl mezi rodinami s dětmi třeba do deseti let a staršími?

Je. Na druhém stupni byla tíže znát víc na jaře, na podzim to kleslo. U mladších dětí jako by to na rodiče dolehlo na podzim. Přece jen, starší děti jsou samostatnější, našly si svoje cesty, jak zvládnout školu i volný čas. Na rodiče menších dětí nejspíš dolehlo, jak dlouho už to trvá, i když je přístup škol lepší.

Přesně takhle se hýbou i odpovědi na konflikty v rodinách, které se také odvíjí od situace v domácnosti. Vy to znáte líp než já ze své vlastní zkušenosti. S menšími dětmi je to náročné, vyčerpání je větší.

Co znamená „středně těžká deprese“, jak ji rodiče popisovali?

V dotazníku je sada standardizovaných otázek, které vyvinuli psychologové, hodnotí se ve škálách. Únava, nechut k jídlu, problémy se spánkem, podráždění, málo potěšení z věcí, které člověk dělá. Z toho vyjdou příznaky středně těžké deprese nebo úzkosti.

O jakých konfliktech oslovili rodiče vypovídali?

Napětí, hádky, neshody. Ať už mezi rodiči a dětmi, nebo mezi sourozenci. Rodiče pochopitelně nepoptovali o násilí, ale můžeme tušit, že tam, kde jsou konflikty vyhrcované a napětí trvá, to může eskalovat ve vážnější situace.

Neziskové organizace i psychologové varují, že v dlouhotrvajícím lockdownu narůstá míra domácího násilí i týrání dětí, přičemž právě podpora od různých pomocných organizací je omezená. I proto je otevření prvních stupňů skutečně prioritní.

OTEVŘÍT ŠKOLY, AŽ SE DĚJE, CO SE DĚJE

Je rozdíl mezi tím, jakou zátěž pociťují muži a jakou ženy?

Poměrně velký. Na ženy situace dopadá až o deset procentních bodů víc. Asi to není překvapivé, je to vidět i ze zahraničních výzkumů. Ženy to mají těžší, musí kombinovat opravdu všechno, většina starostí o děti i jejich výuku je častěji na nich, při tom se mnohé snaží zvládat práci.

Ženy podle dat z projektu Život během pandemie využívají home office více než muži, což jim umožňuje být flexibilnější, aby mohly být s dětmi a pracovat. Pochopitelně je ale těžké udržet stejný výkon. Na ženy psychická nepohoda a dlouhodobá zátěž těžce dopadají. Ale u žen i mužů se v zátěži a únavě zrcadlí silná preference, aby školy byly otevřené.

ILUSTRÁČNÍ FOTO: ADOBE STOCK

A to i v situaci, kdy denní přírůstky nakažených přesahují hranici deseti tisíc, jak uvedlo 58 procent rodičů.

Ano. Všem navzdory chtějí, aby děti šly do školy. Všichni vidíme, že průmysl doposud běží bez omezení, i když už se plánuje testování ve firmách. Vypadá to, že vláda má v průmyslu větší prioritu než ve vzdělávání.

Jinými slovy, myslím, že volání po otevření škol je úplně pochopitelné, kdyby to epidemická situace dovovala. Překvapilo mě ale, že až téměř polovina rodičů zároveň nesouhlasí s protiepidemickými opatřeními ve školách při jejich otevření, jako je provoz „na směny“ nebo nošení roušek. Skoro půlka rodičů chtěla v listopadu podle našeho šetření otevřít školy bez omezení a bez ohledu na to, co se bude dít.

Byli to ti stejní rodiče? Musím říct, že jsem zaznamenala nevolí k možným opatřením ve školách,

jako je dělení tříd a roušky, třeba od lidí, kteří jsou právě kvůli tomu proti otevření škol. Nechtějí, aby se děti tráplily v rouškách, tak at jsou radši doma.

Podíval jsem se na to důkladně a nevypadá to tak. Rodiče, kteří chtějí otevřít školy, jsou zároveň častěji proti těm opatřením. Pokud nesouhlasí s nošením roušek ve třídách, jsou z 60 procent pro otevření škol i přes vysoké přírůstky nakažených.

A naopak, u rodičů, kteří souhlasí s rouškami ve školách, je podpora jejich otevírání při vysokých denních přírůstcích nižší, asi čtyřicet procent. Podobně to vychází i u dalších opatření jako střídavá výuka nebo rozestupy ve třídách.

O čem to podle vás vypovídá?

Velká část rodičů je prostě unavená nejen z distanční výuky, ale celkově z pandemie a přístupu vlády. Z čísel se mi trochu zdá, že tam, kde rodiče deklarují lepší přístup škol, není potřeba posílat děti do školy navzdo-

Nápor na domácnosti, na rodiče je dlouhodobě veliký a tíživý. Úzkosti, deprese, ale i konflikty v rodinách jsou mnohem častější než dřív. Nám vychází, že se středně těžkou depresí nebo úzkostmi se potýká asi čtvrtina rodičů, což je víc, než vyšlo v jiných šetřeních, kde používali podobné nástroje a vychází to kolem patnácti procent. Řekl bych, že skutečnost bude někde mezi.

středně těžké deprese

ry špatné epidemické situaci tak silná. A naopak. I to je pochopitelné.

Vysílení musí být obrovské. Zvlášť tam, kde je dětí víc. A pak taky, myslím, hodně dopadá na děti ze znevýhodněného prostředí, z rodin, kde z nejrůznějších důvodů nemají podporu a pomoc.

Náš výzkum není na děti ze znevýhodněného prostředí orientován, zastoupení jejich rodičů v našem vzorku bylo malé. Samozřejmě ale máme nepřímé indicie, ze kterých je znát, že situace je opravdu zlá.

Výzkumy na to téma existují, máme také výsledky studií ze zahraničí, například z USA, Belgie a Nizozemska. Z nich vyplývá až dvojnásobný propad vzdělávacích výsledků u těchto dětí oproti těm, které nejsou sociálně znevýhodněné. A to se například v USA ty nejvíce znevýhodněné děti do výzkumu ani nedostaly, protože probíhal online a ony neměly počítač. Takže můžeme odhadovat, že realita je ještě horší.

Lze očekávat, že dopad bude v tomto směru brutální. Zatím není jasné domluvená finanční a další pomoc těm nejohroženějším, i když ministerstvo školství o prostředcích například na doučování znevýhodněných dětí snad už vyjednává. Přestože často zaznamenáváme velkou snahu pomoci – od neziskovek, časověné státu i samotných škol –, stále má část dětí zásadní potíže s vybavením a připojením.

Tyhle děti zaošťávají a budou zaošťávat ještě víc. Rok střídavých lockdownů může silně ovlivnit, kam nakonec dojdou – jestli zvládnou i střední školu, jenom základku, nebo to vzdají. Ale netýká se to jen dětí ze znevýhodněných rodin. Silný je dopad na motivaci dětí obecně, distanční výuka velmi těžko může být stejná jako prezenční.

Ze svého okolí už slyším, že děti jsou letargické. I během online hodin hrají hry, do něčeho se jim nechce.

Náš výzkum to potvrzuje. Může to na dlouhou dobu negativně ovlivnit ochotu a zápal dětí učit se nové věci. Zejména u slabších žáků, kterým to nejde „samo“. O to miň je bude učení bavit. Navíc třeba není, kdo by jim pomohl. Nebo i je, ale rodiče nemají čas a ztrácejí trpělivost.

Začnou zaošťávat, vrátí se do školy, nesrovňají to a budou dál zaošťávat. Pak se na to třeba vykašlou, když budou frustrované z toho, že je pro ně takřka nereálné všechno dohnat. Z původně nevelkého zaošťávání se může během pár let stát, že dítě nedokončí střední, nebo třeba ani základní školu.

I DEPRESE BUDOU MÍT EKONOMICKÉ DOPADY

Pak ty jsou i ekonomické dopady. Zmínil jste prakticky neomezený průmyslový provoz na rozdíl od – až na první a druhé třídy – zavřených škol. Myslím, že je celkem vidět, kde je těžiště zájmů

vlády. Jenže zatímco miliardové škody kvůli zavření fabrice se vyčíslí snadno, ve školství se propad do čísel převádí hůř. Pokusili jste se o to?

Daniel Münich na svém blogu odhaduje ekonomické ztráty jednoho čtvrtletí vzdělávání až na pět set miliard korun, ale vycházel z předpokladu, že děti se vůbec nevzdělávají, což byl poměrně silný předpoklad.

S kolegy z CERGE jsme se to podle odborné literatury pokusili interně přepočítat, ale také jsme došli ke stovkám miliard za čtvrtletí, i když nižším stovkám. Ačkoliv jsou to jen hrubé odhady, nové zahraniční publikace je do velké míry potvrzují.

Nižší vzdělání rovná se nižší plat, a tak i nižší daně, větší čerpání dávek, více patologických jevů. Ale své ekonomické dopady mohou a nejspíš budou mít i konflikty a deprese. Proublá to, postupně se to projeví v týrání, násilí, patologických jevech. Bude to v dalších desetiletích zátěž pro zdravotní i sociální systém.

Duševní zdraví rodičů a dětí, well-being, se v ČR bohužel řeší málo. Tady nejde jen o distanční výuku, ale o dopad celé pandemie. A to nemluví o propadu důvěry v instituce, otřesené důvěře v demokracii a státní správu. Když se ale tohle všechno prezentuje politikům, cítím ve vzduchu otázku: „Kdy to nastane?“

Ve vzduchu visí i odpověď: „Ve vašem volební období nejspíš ještě ne.“

Přesně tak, bude to za několik desítek let, takže vyjednávací pozice je těžká. I když dokážeme, že ztráty kvůli zavřeným školám jsou vysoké, možná až srovnatelné se ztrátami, které by vznikly omezením průmyslu, politici nemají tolik potřebu řešit věci s dopadem v horizontu několika desetiletí.

Což mě vede k osobnější otázce. Donedávna jste pracoval na ministerstvu školství, v novoročním textu v Deníku N mluvíte o tom, jak těžkopádně je chod resortu nastavený, jak jsou úředníci přehlcení. Nyní pracujete pro PAQ research a CERGE a řešíte i otázky, jež se vzdělávání dotýkají. Nemáte pocit zmaru, že i když předkládáte popis věci a třeba i možné řešení, že se to ve státní správě, jak ji znáte, nemá šanci zlepšit?

Pocit zmaru mám rozhodně menší, než když jsem tam byl. Ale vážně, jsem s ním v kontaktu, ve státní správě je spousta dobrých, šikovných lidí, kteří se snaží, ale opravdu je těžké cokoliv prosadit a systematicky dělat, což je frustrující. Tlak zvnějšku může být často efektivnější než tlak zevnitř, takže smysl v tom, co děláme teď, vidím.

Výzkum mezi rodiči

Školy, které komunicovaly alespoň jednou týdně:

**Jaro – 64 %
Podzim – 93 %**

Děti, se kterými se škola vůbec nespojila:

**Jaro – 6 %
Podzim – méně než 1 %**

Čas, který děti denně věnovaly školním povinnostem:

**Jaro – 4 hodiny
Podzim – 5 hodin**

Otevření škol chce i přes desetitisícové denní nárůsty nakažených

58 procent rodičů.

Zdroj: PAQ research ve spolupráci s Nadací České spořitelny

LENKA VRTIŠKOVÁ
NEJEZCHLEBOVÁ
redaktorka